

Nieskruid (*Helleborus* L.)

De paarse variant van 'Oosters Nieskruid' (*Helleborus orientalis*) zie je veel in onze tuinen.

42

Nieskruid is een van de allervroegste drachtplanten; bepaalde soorten staan al in januari in bloei en leveren nectar en pollen, zodra de temperatuur het de bestuivers toestaat uit te vliegen; aanvankelijk zullen dat alleen onze honingbijen zijn; later naar het voorjaar toe komen daar vooral hommels en Sachembijen bij. De plant maakt deel uit van de grote Ranonkelfamilie, waartoe een primitieve groep planten behoort die een grote variatie in de bloembouw vertonen; zij hebben doorgaans een groot aantal meeldraden, een wisselend aantal stampers en de functies van kelk en kroon liggen niet vast. Een kleine 2000 soorten kent de familie, waarvan er vroeger 40 in ons land in het wild voorkwamen; door overbemesting is de helft ervan verdwenen.

De Bloem

Aan de hand van de foto van de Kerstroos in bloei, laat de bloem van Nieskruid zich goed beschrijven. Vijf grote wit oplichtende kelkbladen zorgen voor de reclame. Zij omsluiten een groot aantal groenige, pijp-vormig rondgekrulde honingbladen, die de plaats in-

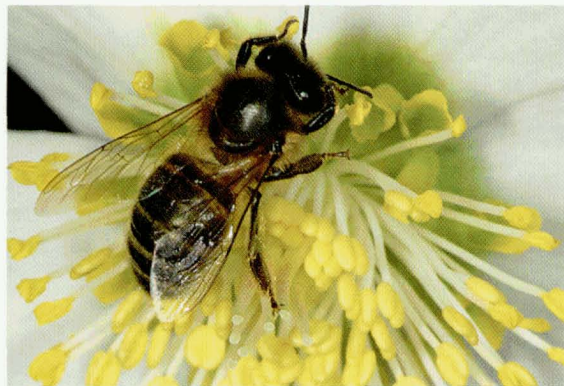

Helleborus Niger 'Zwart Nieskruid' staat bij ons beter bekend onder de naam Kerstroos.

nemen van de kroonblaadjes; aan de binnenzijde scheiden deze rijkelijk nectar af; haar geur is intenser en anders dan die van de kelkbladen; de talrijke meeldraden leveren een lichtgeel pollen af; de 4 à 5 stampers in het midden hebben een kort stempelweefsel aan de bovenzijde. Op de afbeelding zijn de stempels rijp, de helmknoppen zijn nog gesloten. Evenals vele primitieve bloemsoorten is ook het Nieskruid *proterogyn*; d. w. z. de bloem heeft eerst de vrouwelijke vorm, zodat zij niet tot zelfbestuiving kan komen. De zaden van de *Helleborus* hebben een lichte verdikking die olie bevat waar mieren gek op zijn; zij zorgen voor de verspreiding. Sommige soorten van de plant vormen door uitgroei via de wortelstok kleine kolonies; binnen zo'n kolonie komt het niet tot zaadvorming, omdat de

Het zaad van Nieskruid met zijn lichte verdikking overlangs.

Helleborus Niger. De honingkokertjes zijn goed toegankelijk voor bijen. Ze zorgen voor kruisbestuiving, waarvan de plant afhankelijk is. Tot enige vorm van zelfbevruchting komt de plant niet.

bloemen zelfsteriel zijn en volledig van kruisbestuiving afhankelijk. De hangende positie van de bloem beschermt deze tegen regen en sneeuw.

Meest voorkomende soorten

Wrangwortel *Helleborus viridis* L. werd al vroeg door de veeartsenij bij ons ingevoerd uit bergachtige streken van Midden-Europa; vanaf de 17de eeuw wordt de plant tot de Nederlandse flora gerekend. Zij komt vooral voor op grazige, beschaduwde plekken langs de grote rivieren, op dijkhellingen, in vochtige loofbossen en onder vruchtbomen. Meestal hebben wij met groepen planten van doen aan dezelfde wortelstok; omdat de bloemen ervan zelfsteriel zijn komen zij niet tot vruchtzetting. De bloem heeft fraaie groene tot groenwitte, klokvormig tot breed uitstaande kelkbladen, die de bouwstof leveren voor fraaie cultivars. Door de veeartsenij werd de plant gebruikt als middel tegen 'wrang', een ziekte die bij koeien tot uitdroging van de uiers leidt en de dood tot gevolg kan hebben. Met een priem werd een gangetje in de huid van de koe gemaakt en daarin stak men een stukje van de zeer giftige wortel van de plant.

Een zachtgroene cultivar van Wrangwortel (*Helleborus viridis*).

Stinkend Nieskruid (*Helleborus foetidus*) een groene klokbloem met paarse rand.

Stinkend Nieskruid *Helleborus foetidus* L. heeft een kluwen van grote groengele klokbloemen, die zich onderscheiden door een rode, paarse rand; zij groeit vooral in ZW-Europa tot in België, in kalkrijke beuken- en taxusbossen; bij ons komt zij alleen als cultivar voor. Haar sterke geur trekt vroege bijen aan van januari tot mei. De uitermate giftige plant werd vroeger tegen wormen gebruikt; in veel gevallen overleed met de wormen de patiënt.

Oosters Nieskruid *Helleborus orientalis* L. heeft knikken- de komvormige bloemen in allerlei kleuren: witte, paarse, roze. Ze zijn vooral te herkennen aan de vele donkere vlekken en spikkels. Het is de soort die de meeste cultivars heeft en hybriden in vele nuances.

Cultivar van de *Helleborus orientalis*; de vijf stempels zijn nog ontvankelijk. De rijpende helmknoppen aan de rand houden voldoende afstand om zelfbestuiving te voorkomen.

Helleborus guttatus; deze roze ondersoort van de *Helleborus orientalis* heeft paarse spikkels (*guttatus*: Latijn voor 'gespikkeld'; dit werd van kippen gezegd.)

Naamgeving

Helleborus is het Oudgriekse woord voor de plant; in de oudheid werd het kruid tegen geestesziekten aangewend; het werkwoord helleboriān betekende dan ook: Helleborus nodig hebben = gek zijn. Onze voorouders vermaalden de wortel tot poeder, die ze opsnoven om te niezen; met Nieskruid dachten ze boze geesten en ziekten weg te niezen.